

مناسبات فرهنگی و تاریخی اساس تحکیم روابط ایران و جمهوری آذربایجان

روابط میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان با تاریخ و فرهنگ مشترک گره خورده و بر حسن همجواری و دوستی دیرینه استوار است.

آران نیوز؛ جمهوری آذربایجان، همسایه شمالی ایران در اسفندماه سال ۱۴۰۶ خورشیدی بر اساس معاهده ترکمنچای از ایران جدا و جز مستعمرات شوروی شد. آذربایجان در سال ۱۹۹۱ رسماً از اتحاد جماهیر شوروی، اعلام استقلال کرد و به عنوان کشور مستقل، به رسمت شناخته شد. همکاری جمهوری های استقلال یافته با همسایگان جدیدشان پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی یک ضرورت بود. ایران در بین همسایگان برای آذربایجان اهمیت ویژه ای دارد و فقط یک کشور عادی نیست. دو کشور بیش از ۶۰۰ کیلومتر مرز زمینی مشترک با هم دارند. هر دو کشور ارزش های گذشته متقابل خود را حفظ کرده اند. جمهوری آذربایجان پس از ایران دومین جمعیت اکثریتی شیعی جهان را دارد. عضویت هر دو کشور در سازمان های منطقه ای مانند سازمان کنفرانس اسلامی و اگو، نشانه ای از قرابت این دو کشور از نظر فرهنگی و سیاسی است. ۱۹۳ سال جدایی آذربایجان از ایران باعث نشد که اشتراکات فرهنگی، زبانی و دینی میان دو ملت فراموش شود.

روابط ایران و آذربایجان، در برته اشتراکات فرهنگ و مذهب

کارشناسان بر این باورند که ورود آذربایجان به امپراتوری روسیه و اختلافات فرهنگی روس ها با ترک ها، نقش مهمی در خودآگاهی ترک های آذربایجان داشت. این تفاوت ها در زبان، دین، ذهنیت، آداب و رسوم و ریشه های تاریخی دیده می شود. روسیه به منظور جلوگیری از پیوندهای مذهبی و قومی با ترک های عثمانی، حاکمیت ویژه ای بر آذربایجان برقرار کرد و هرگونه حرکت ملی در این منطقه را تهدیدی برای امنیت خود می دانست. گذشته تاریخی، وحدت مذهبی از نظر تشیع، نزدیکی فرهنگی، سنت های تاریخی زبان و ادبیات فارسی و سایر عوامل مرتبط بین ترک ها و فارس ها، توسعه روابط ایران و آذربایجان را به دنبال داشت. عامل اصلی تأثیرگذار بر روابط آذربایجان و ایران را می توان حوزه اشتراک مذهبی شیعه دانست. آذربایجان دومین جامعه بزرگ شیعه در جهان است. تشیع علاوه بر سایر عوامل تاریخ مشترک و برخی ارزش های فرهنگی در ایجاد زمینه هایی برای همکاری ایران و آذربایجان نقش بسیار مهمی ایفا می کند. در واقع، تشیع اصل ترین، از مهمترین عناصر پیوند جمهوری آذربایجان با ایران است.

از آنجاکه تشیع در سال ۱۵۰۱ به آیین رسمی در ایران تبدیل شد، این قوی ترین عامل پیوند آذربایجانی ها با دیگر اقوام فارسی زبان در ایران است. امروز شاهد توسعه روابط دوجانبه میان جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران در تمامی حوزه ها هستیم و روابط میان آذربایجان و ایران با تاریخ و فرهنگ مشترک همراه بوده و بر روابط خویشاوندی و دوستی دیرینه استوار است. آذربایجان از نخستین سال های استقلال خود شاهد حمایت جمهوری اسلامی ایران بوده است و جمهوری آذربایجان نیز همواره دوستی و حسن هم جواری خود را ثابت کرده و در کنار مردم و دولت ایران بوده و هست. عمل گرایی تهران و تأکید بر ضرورت ثبات در قفقاز و آذربایجان، به جهت ظرفیت ترانزیتی این منطقه، رویکرد و هدف اصلی تهران در تعامل با همسایه شمالی خود است. در همین راستا پس از روی کار آمدن دولت روحانی در ایران، فضا تا حد قابل قبولی در مورد رابطه با آذربایجان، تغیر کرده و روابط دو کشور رو به بهبود است.

دیدارهای متعدد میان روسای جمهور ایران و آذربایجان نشان می دهد که دو کشور به دنبال بهبود سریع روابط متقابل به ویژه در مواجهه با چالش های جدی امنیتی هستند. چندین سفر انجام شده میان مقامات ارشد ایرانی به باکو و وزرای آذری به تهران، پس از سالها در روابط ضعیف میان دو کشور نشان می دهد که هر دو خواهان فراموشی چالش های روابط فی مابین خود هستند و می خواهند فصل جدیدی از توسعه روابط را آغاز کنند. «حسن روحانی» رئیس جمهور کشورمان چندین بار با رئیس جمهور آذربایجان دیدار داشته است و به دنبال بهبود، گسترش و تقویت روابط میان ایران و همه همسایگان است. جمهوری آذربایجان به دلیل پاره ای موارد احتیاج به توسعه روابط با ایران دارد. آذربایجان برای دسترسی به منطقه خودمختار نخجوان به ایران نیاز دارد. نخجوان هم بدون ایران نمی تواند روال عادی خود را ادامه دهد. آذربایجان در زمینه درگیری با ارمنستان نمی تواند دیدگاه تهران را نادیده بگیرد. بسیاری از آذری ها به خاطر مسائل درمانی و خرید به کشور ما سفر می کنند. علاوه بر این تهدید سلفی ها و گروه های تروریستی وابسته به داعش در داغستان و

آذربایجان نیز از دلایل اصلی گرم شدن روابط دو کشور است. استقرار نظام سیاسی سکولار در جمهوری آذربایجان، بعد از استقلال از شوروی، موجب شده تا اسلام به ویژه مذهب تشیع با مختصات و ویژگی های خاصی در جامعه آذربایجان و متفاوت از کشورهای نظیر ایران و عراق شکل بگیرد. با وجود اینکه اکثریت جامعه آذربایجان را مسلمانان و تشیع تشکیل می دهد پویش شدید اسلام سیاسی در این کشور و یا تمایل عمومی و ملی به استقرار یک نظام دینی هرگز شکل نگرفته است. هرچند این تلقی که عنصر اسلامی به طور کامل از حیات سیاسی و اجتماعی جامعه آذربایجان خارج شده است، نیز برداشت صحیحی نیست، زیرا که در بستر همین شرایط خاص اجتماعی و دینی، جریانات مختلف اسلامی طی دو دهه اخیر در جمهوری آذربایجان شکل گرفته است، هرچند ساخت سیاسی سکولار این کشور و رویکردهای دولت آذربایجان، مانع از نقش آفرینی جنبش تعیین کننده احزاب اسلام گرا در روند تحولات سیاسی و اجتماعی این کشور شده است.

ایران در مشترکات با جمهوری آذربایجان به یکسانی مذهبی در کنار همسانی زبانی و فرهنگی آذری های ایران و جمهوری آذربایجان توجه می کند و از این شاخص در نزدیکی بیشتر با باکو بهره می گیرد. نشر فرهنگ و همت شعری می تواند خط اصلی و اساس راهبرد ایران باشد.

عناصر مشترک ارتباط فرهنگ، دین، تهران و باکو

وجود اشتراکات فرهنگی میان دو کشور همسایه ایران و آذربایجان ناشی از گذشته تاریخی مشترک است. استفاده از عوامل مشترک فرهنگی مانند دین مشترک، قوم و زبان مشترک آذری با مردمان شمال غرب ایران، هنر مشترک و سایر موارد می تواند همکاری های دو کشور را گسترش دهد. بیش از ۹۶ درصد از مردم آذربایجان مسلمان بوده که بیشتر آن ها مسلمانان شیعه هستند و این باعث عمق اشتراک فرهنگی با ایران شده است. البته نگاه سیاسی به مقوله مذهب در حاکمیت دو کشور متفاوت است. در بند اول ماده ۱۸ قانون اساسی جمهوری آذربایجان، جدایی دین از سیاست لحاظ شده اما مردم در انتخاب دین و اجرای مذهب آزاد هستند. آداب و رسوم از دیگر اشتراکات فرهنگی دو کشور محسوب می شود. برگزاری اعیاد و مراسم مختلف از جمله عید باستانی نوروز در آذربایجان که با آداب و مراسم خاصی برگزار می شود. همچنین برگزاری مراسم چهارشنبه آخر سال، پهن کردن سفره هفت سین و کاشت سبزه و پخت سمنو بین دو کشور از آیین های مشترک دو ملت است. زبان ترکی و قومیت آذری وجه اشتراک دیگری میان آذربایجان و اقوام شمال غرب ایران است. این ویژگی می تواند عاملی قوی برای همکاری های بیشتر بین دو ملت شود. ایران جامعه متکثر از نظر اقوام دارد که از بزرگ ترین گروه های قومی آن آذری ها هستند. از دید برخی ناظران، تهران باید با افزایش سطح روابط فرهنگی خود با باکو همکاری اقتصادی خود را گسترش دهد. به عبارتی از دیپلماسی فرهنگی به دیپلماسی اقتصادی برسد. میراث مشترکی دو ملت در آثار مکتوب شاعران، نویسندگان بزرگ می تواند توسعه روابط دو ملت را در پی داشته باشد.